

ŁYŻKA (150) *sb f*

łyżka (147), **łożka** (3), **[łeżka]**; łożka *WujNT* (2); łyżka : łożka *LibMal* (7:1).

a jasne; o oraz e z tekstów nie oznaczających ó oraz é.

sg N łyżka (17). *♦ G* łyżki (8). *♦ A* łyżkę (29). *♦ L* łyżce (5). *♦ I* łyżką (8). *♦ pl N* łyżki (3). *♦ G* łyżek (40), łyżk (1) *ZapMaz*. *♦ A* łyżki (22), **[łeżki]**. *♦ I* łyżkami (2) *RejWiz*, łyżkoma (2) *FalZioł*. *♦ L* łyżk(a)ch (2). *♦ du A (cum nm)* łyżce (11) *FalZioł* I 16d, II 19d [2 r.], V 83; *LibMal* 1552/196; *SienLek* 50, 53, 97, 107v, 148v; *Oczko* 33v.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.

1.Narzędzie do nabierania i jedzenia pokarmów płynnych; cochlear *Murm, Calep, Cn; ligula Mqcz, Cn* (149) : *ZapWar* 1524 nr 2315; *ZapMaz* V S 2/332, *ZapMaz* III G 1/113v; *BierEz* C2; Cochlear, eyn leffel *Lyfká Cochlearium* idem. *Murm* 141; *Mymer*¹ 29; *Ifch* panu Sobyefzyerskyemv wkleczewye vkradl dwanałczie lozek fřebrnich wpyathek przełchli *LibMal* 1554/192v, 1545/99v [2 r.], 1547/129v, 1551/161v [2 r.], 1552/169; *MurzOrt* B2v; *WyprKr* 51v [2 r.], 52; *Theca coclearum*, Puzdro do łyżek. *Mqcz* 454b; *RejPos* 81 v; *RejZwierc* B4, Bbb3, 238v; *SkarŻyw* 414, 573; *Calep* 210a; *JanNKar* G2v; **[Czterzi lełchki srebrne [...]** thām widał *ZapWpol* 153v].

W połączeniach szeregowych (5): *RejWiz* 25; *Sprawiłł thełz ze złotá nacyżyłłfłego/ Mify/ Lyłzki/ Kádzielnice/ y kubki [Parabis et acetabula ac phialas, thuribula et cyathos]/ w ktorých máią być ofiárowáne napoyne ofiáry. Leop Ex* 25/29; *BudBib* Num 4/7; *WujNT* 64, *Mar* 7/4.

W porównaniu (1): *O* gđież by to mnie Bóg dał/ żebych iá aby maluczeńką fķierkę nadźieie i wiary przepułzczenia grzechow mógł mieć Ale to tak podobna/ iako włzyłtko morze wiednę łyłzkę włáwłzy zarás wypić *MurzHist* O4v.

W charakterystycznych połączeniach: łyżka kryształowa, pozłocista, srebrna (9), *złota*.

Przysłowia: Bello peracto machinas adferre, Po obiedzie łyżká. Po łmierci kádźidłó. *Mqcz* 24b; *SarnStat* 1286; *CiekPotr* 34.

Nie czyn z łyłzki [serbrnej] knáfliká/ Byś nie przyłzedł ná łyká *RejZwierc* 239.

Zwroty: »na łyłzkę dmuchać« (2): Dano karmią áby iedli: Człowiek iże się kurzyłá/ Mnimał by gorąca byłá. Wziął iey łyłzkę ná nię dmuchał/ A gołpodárz go zopytał: Miły bráćie co to dźiáłáłz/ Iż ná łyłzkę táko dmuchałz. *BierEz* S3.

»pić łyłzką« (1): *[niemocnemu dawać]* tę iuchę pić/ y przynękać go aby iá łyłzką pił/ bo to [...] barzo pořila *FalZioł* V 68.

Wyrażenia: »łyżka dziurkowata« (1): Creagra, in Biblijs, Widelki álbo łyżká dziurkowáta/ ktorą z gárcná mięřo wybieráýą. *Mqcz* 67c.

»łyżka składana« (1): Item zeznal yřch křzyřdzu Stanisławowi wmanfionariey myeřkayaczemv liřką fřebrna on łam vkradl [...] biła tho liřzka řkładana *LibMal* 1547/129v.

Personifikacja: *Lyřzká* mowi. Nie bierz mię iác ráđzę/ Bo cie z Woytem zwałđę. Nie kłáđż mię w zánádrá Bychci nie wypádlá. *RejZwierc* 239.

W przen: *O rzeczy niemożliwej* (7) :

Zwrot: »wodę łyżką mierzyć« (7): A czoż ia mam nieborak wodę łyska mierzyć Bo bych czo chciał powiedzieć nie będziefz mi wierzyć *RejJóz* Hv; *RejKup* f4; *RejWiz* 62v, 152v, 163v; Wodę łyżką mierzą ktorzy wżzechmocność Bołką rozumem ogárnąć chcą. *RejAp* Ff3, 68v.

a. *Aptekarska miara pojemności stosowana przy sporządzaniu i używaniu leków, równająca się w przybliżeniu dwom drachmom (około 6 gramów); cochleare Mącz; cochlearii a. cochlearis mensura, cochlearium Cn (100) :* gdy dedzie[!] człowiek pil łok piolynowy przez dziefietz[.] dni poranu: tri dragmy to iefł cżtyrzy łyżki/ tedi mu iefł pomotz wielka na niemotz każdą która z zimney przicżyny pochodzi *FalZioł* I 1b; Popioł z gnoiu wroblego zmiodem pijącz/ albo z łyżką albo zedwiema miodowey wody/ naprzeciwo wielkiey niemocy iefł pomoc *FalZioł* IV 22b; Wezmi rożaney wodki z dziefięć łyżek/ ocztu winnego albo piwne⁸⁰ ze trzy łyżki/ oleyku rożanego iednę łyżkę/ zmiefzay thy rzecży łpołem, [...] á przyłoż na czoło y na skronie *FalZioł* V 75v, I 4c, 8b, 10d, 11a, 11b (71); Cochleare, et per Apocopen Cochlear et Cochlearium, Łyżká/ et mensura, alias ligula, qua medici in potionibus aegrorum utuntur. *Mącz* 58c; mensurae genus, máyąc w łobie cżtery łyżki, ligulas. *Mącz* 76a; A gdy kogo s przygody głowá boli/ weźmi dwie łyżce łoku płodżiżkowego/ á iednę miodu cżyłtego/ to wełpoł zmiefzawfzy/ Nozdrze tym idąc łpác námázuy. *SienLek* 50; Czáfłká gdy co pić/ ma w łobie dragm dziefięć. Łyżká/ co złoty záważy. *SienLek* 46; Łyżká miárá ile w łobie ma *SienLek* Sss3, 40v, 46, 53, 56v, 97 (21); [*krystera może być z polewki śliwkowej*] álbo káplóniáy/ miodu /oliwy/ po łyżce/ á foli káfek przyłożywfzy. *Oczko* 26v, 20v, 33v.

W charakterystycznych połączeniach: ile łyżek (19), łyżkę (16), po łyżce (3), po (ile) łyżek (7), pół łyżki (3), z (iloma) łyżkami, z (ile) łyżek (29), z pół łyżki (2), z łyżkę (4).

Wyrażenie: »dobra łyżka« = czubata, pełna [szyk zmienny] (3): Pięć żółtkow iaiecznych z trzema dobrem łyżkoma wina wypić pamaga[!] krwawą biegunkę maiączym. *FalZioł* IV 20b, I 106d, IV 17b.

2. Narzędzie do czyszczenia uszu (1) :

Wyrażenie: »łyżka uszna« (1): Auriscalpium – łyska vszna *BartBydg* 17.